

НАЦИОНАЛНИЯТ ЕЗИК В УСЛОВИЯТА НА ЧУЖДО ВЛИЯНИЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

TODOR BOYADZHIEV

THE NATIONAL LANGUAGE IN A SITUATION OF FOREIGN INFLUENCE AND GLOBALIZATION

(Summary)

The paper deals with the dynamic changes in Bulgarian after the beginning of the democratic reforms. The author reflects on the position of lesser used languages in the linguistic diversity of Europe, the consequences of linguistic globalization, and the parallel use of the Latin alphabet along with the Cyrillic. The author's view is that language is a self-regulating system which does not need institutionalized interference in the form of legislation.

Още в древността народите си влияят и взаимодействат. Чрез преселвания, миграции, войни племена и народи са се кръстосвали, за да установят дружески, политически, икономически и военни връзки помежду си. Това неминуемо е водело до смесване на цивилизации, религии, култури и езици. По-силно или по-слабо изразени следи от взаимно влияние на различни племенни и народностни езици могат да се открият и в епохата на индоевропейската общност и по-късно в праславянската. Познаваме такива исторически влияния между народите и в развитието на европейската цивилизация, които се отразяват и на техните езици. На Балканите са се кръстосвали пътища, свързващи Европа и Азия. От тук тръгват цивилизационни импулси към целия тогавашен свят. Тук са влизали в досег древни цивилизации, сблъскали са се армии и преселнически вълни, срещали са се култури, смесвали са се езици. В различни времена на Балканите са съжителствали траки и скити, прабългари и славяни, венецианци, турци, сърби и румънци. Като език на една кръстопътна страна, пожелавана от не едно племе, народност или империя, и българският език е вместил в себе си следи от много епохи. Още далеч във вековете, в утрото на българската държава и в развитието на българската народност се случват редица събития, които оставят следи и в българския език. В разволя му има достатъчно примери, за да се отговори конкретно на сложния и централен въпрос за езиковите влияния в историята му, получил обоснован отговор от най-авторитетни учени. Създава се и отделен дял в езикознанието – контактология, който разглежда връзките и интерференцията между езиците и изучава т.нар. външна история на езика.

Междуетиковите влияния по-много особен начин засягат граматичната структура и лексикалната система на езика. Свикнали сме например с твърдението, че в българския език от X век силно действа тенденцията към аналитизъм. Тя и днес е съществена типологична черта на новобългарския език. В многовековните сложни взаимоотношения със съседните балкански езици българският език постепенно се изменя от синтетичен език без склонение и падежи, с преизказни форми при глаголите, с аналитични форми за степени за сравнение, удвояване на допълнението и други, като значително обогатява и своята лексика. Като се имат предвид лексикалните връзки на българския език с другите езици и пътищата за проникване на чужди езикови елементи, може да се твърди, че от X век той започва да се балканизира, а след това, през робството, с навлизането на много турски думи да се турцизира. През Възраждането и след Освобождението турските думи се заместват с домашни, черковнославянски и руски, т.е. той се реславянизира и интелектуализира. В днешно време, според големия брой неологизми и синтактичния безпорядък, се твърди, че новобългарският език и културата ни се американизират.

За обяснение на процесите на междуетиковите влияния, кръстосвания и прониквания се създадоха многобройни концепции, често несъвместими помежду си. Те търсят отговор на въпросите какво и как в езика се променя и поради какво и защо се изменя. Постигна се до известна степен яснота и единство за лингвистичното съдържание на понятията от синонимния ред на термините промяна, закономерност, тенденция, насока в развитието на езика. Утвърди се тезисът, че езиците непрекъснато се развиват, но без да се нарушава тяхната цялост и идентичност, че развитието е прогрес и придобивка, която обогатява езика, а не упадък на езика, както се смяташе в духа на романтичното езикознание. Въпреки чуждите влияния и промените нашият език си остава български език. Той е съхранил важното свойство да предава от поколение на поколение без прекъсване културно-историческа и друга информация.

Промените в българския език през последните няколко десетилетия на демократично развитие и в началото на новото столетие са основна тема, която вълнува обществото, когато се разглежда съвременната езикова ситуация у нас. Статии, коментари, спорове и оценки за нея не престават да изпълват страниците на печата. Тя е тема за разискване и на много научни конференции. Обръща се внимание главно върху редица правоговорни и граматични неточности, допускани масово в медиите и в речта на депутати, политици и общественици. Наслушали сме се на тяхната реч с мекане, екане, якане, ъкане и други прекрасни диалектни особености, които звучат малко странно в официалните публични изказвания и които предизвикват откровени явни и скрити подигравки, както и кандидат-студентските бисери. Най-често общественото недоволство е провокирано от безбройните чуждици, загрижено е за чистотата, самобитността на езика, като се припомнят и крилатите думи на Паисий „Българино, знай своя род и език!“ Вдъхновени от тържествената приповдигната, молитвена и патриотична защита на българския език, направена от поетите, много интелектуалци твърдят, че езикът ни е застрашен от обезличаване, обезбългаряване, огрубяване и опростяване, че навлиза в криза, тъй като след демократичните промени езикът на политическия дискурс изведнъж рязко се е променил и заплашва българската национална и културна идентичност.

Промените в езика закономерно се свързват и с разрухата, и с упадък на културата, духовността и морала, защото и съвременните езици са придружени от същия тип поведение. Количеството пари и натрупаното имущество днес се превръщат в екзистенционална мярка за смисъл и цел в живота на много хора, в единствен критерий за социална реализация, за уважение и подражание на личността. У младежите се създава друг вкус към културата, дълбоко чужд на българския характер, на оценъчните критерии за морал, национално достойнство, поведение в обществото и отношение към род и родина. Недоволства се, че безотговорно отваряме културното си пространство за нахлуване на чуждото, като фаворизираме културни стойности, които са близо до кича или са продукт на комерсиализирани субкултури.

Да се твърди, че съвременният български език обеднява, да се оценява тревожно днешната езикова ситуация като “езиков хаос”, “катастрофа” и “упадък”, значи да се изрича клеветата и да се вдига ненужна врява. Нито от социолингвистично, нито от социалнопсихологическо и формално гледище няма основание да се говори за обедняване на езика у която и да е социална група. Силно е да се каже, че езикът ни е осакатен през последните десетилетия. Такива песимистични мнения и сакрални заклинания са пресилени, емоционални и субективни преценки на хора, които не познават богатството на езика и изпитват наслада от самоунизяване. Сигурен съм, че много от тях ще спорят и няма да споделят това мое твърдение. Техните мнения, продиктувани вероятно от добри намерения или политически внушения, не трябва обаче да се отхвърлят. Езикът се твори от народа и засяга всеки от нас. Затова всеки има своя представа за него и тя трябва да се уважава, независимо от това дали е положителна или отрицателна. Тя винаги ще бъде актуална и потребна за нашата култура и обществен живот, защото да се напомня за езика никога не е излишно, да се ратува за усъвършенстването му винаги е полезно. Наше неотменно задължение е да защитаваме родния си език, като едновременно търсим разковничето за неговото обогатяване и използването на всичките му многообразни багри, които да го направят съвременен, модерен, витален и самобитен в многоезичния Европейски съюз.

Тъй като интересът към културата на езика и към нормативните изисквания на речта не престава, а се засилва, като съвременният език се отрича от едни, а от други се възхвалява, необходимо е специалистите да разясняват с най-нови научни и модерни теории в какво е спорът – дали за индивидуалната употреба на езика или за неговото общо състояние, което предоставя на всеки да избира от богатите му изразни средства това, което е нужно за пълноценно общуване. Някои тенденции в развитието на българския език е необходимо да се оценяват и квалифицират по-скоро като промяна на нормата, отколкото като етап в естественото му развитие. Ако се сравни книжовният език през Възраждането с езика на Елин Пелин и Йордан Йовков и след това с езика на Й. Радичков и Ив. Петров се виждат ясно промените. Те са главно в употребата на същия този език, с който сега вече се изгражда нов наратив и поетика, ново светоусещане. Променя се и картината за човека, който използва езика, комуникативните и стилистичните му средства, защото най-важният критерий за езика е употребата му. Често обвиняват журналистите, че са развалили езика, че налагат нов стил на писане и говорене, който е пагубен за него. Това също е клеветата. Вестниците развеселиха българския език с диалектни и жаргонни думи, отприщиха цялото му стилистично богатство, направиха го комуникативно жив и диалогичен, обогатиха го с много неологизми и чужди думи. Ето защо острието трябва да бъде насочено не към езика като такъв, а към съдържанието на речта, употребата на думите и неправилните форми и изрази. Човек владее езика, ако не говори винаги според нормите на академичната граматика и речниците, а ако умее да променя стила си според ситуацията, ако владее различни стилове. Именно това не умеят в достатъчна степен нашите обществени говорители.

Естествено е, че измененията и нововъведенията в българския език са най-много в областта на речника. Те са предимно външни и не засягат съществено фонетичния и граматичния му строеж и структура, но спомагат за развитието му и усъвършенстването на изразните му средства, като едновременно с това запазват неговата цялост и самобитност.

Тревожното състояние на езиковата ситуация у нас, което постоянно се изтъква на страниците на не един и два вестника (особено около 24 май и Деня на народните будители), предизвиква настойчиви искания за изготвяне на национална доктрина за защита и подпомагане на българския език и за приемане на закон за езика, който юридически да го защитава и да регулира начините за използването на езиковите средства в определени области на обществената комуникация. Съдържанието на закона трябва да бъде насочено главно към опазването на езика като един от основите елементи на идентичността, като опора на националната култура, самосъзнанието и хилядолетната българска държавност. Приемането от парламента на “Закон за ползване и защита на българския език” откликва на общественото недоволство, изразено в анкети, гневни изказвания и предложения, главно от безконтролното използване на латиницата и чуждите думи.

Приемането на езиков закон не предизвиква възражения у специалистите и сред академичните и университетските среди. Резервите им са главно за неговите реални и практически резултати, защото закон, изготвен от хора за езика на същите тези хора само за да има такъв закон, едва ли ще помогне. Законът трудно ще се изпълнява в този си вид с общи пожелания и правила, заредени със силно възбуждащ ефект и патриотичен дух, възпиращи неправилната употреба на езиковите средства. Езикът е живот и практика. Той е жив организъм, саморегулираща се система, която се развива по свои вътрешни закони и правила, и затова няма нужда в него да се издигат лозунги, да се фиксира той веднъж за винаги и да се защитава от промени. Един закон за езика не може с пожелания да промени нито граматиката му, нито изговора и употребата на думите. Наивно е да се допуска вмешателство в разволя на езика и да се приемат наредби, които ограничават развитието и обогатяването му. Всички държавни и институционални мерки за защитата му вредят повече, отколкото да му помагат. Никой вече не иска поучения, регламенти, светофари, норми и закони, които да управляват езиковото му поведение. Не може педантично, назидателно с цената на всичко да се определя кое е правилно и неправилно в езика. Виждаме как медиите взеха решително в свои ръце културните прояви и вдъхновени от настъпилата демокрация отхвърлят всички стереотипи като реакция на тоталитарната цензура. Никой днес не може да бъде санкциониран за езикови грешки, с изключение на училищната практика, където само ученикът получава по-ниска оценка, заради грешки в писменото си съчинение. Никой обаче като участник в обществената и официалната комуникация не може да бъде принуден под заплахата от наказание да говори единствено и само на стандартния книжовен език и да се ограничава по някакъв начин свободата на словото му. В това отношение полезно е да си припомним реакцията на обществото, когато забраниха да се хули, псува, ругае и проклина на стадионите и предвидиха глоби и дори лишаване от свобода за тези вербални форми на футболно хулиганство.

Поучителен е и примерът на други държави от приемането на такъв закон, който не доведе до реални резултати. Във Франция със закон се борят за запазване чистотата на френския език от бурното нахлуване на английския език във френската действителност и против “франглеи”. Във Великобритания опитите през XVIII век да се защити английският език от разваляне и заемки също много скоро се разпаднат. Американското законодателство не придава на английския език

статут на официален национален език. Напротив, САЩ провеждат една крайно либерална езикова политика, която е оформила американския вариант на английския език. У нас по време на Възраждането и веднага след Освобождението се създаде силно движение за чист български език, но твърде скоро се вижда, че то е безплодно и не дава резултати.

Към атрибутите, които в края на XX и началото на XXI век най-често се характеризира развитието на съвременното общество, не само на българското, спада глобализацията. Тя е обективно неустановен процес, който обединява почти всички сфери на човешкия живот, също и в науката, културата и образованието. Глобализацията се основава на бързото развитие на информационното общество и електронната революция, които настояват да се установи унификация на света, да се разширява пазарът на труда, свободното движение на стоки, хора и капитали. Глобализацията е опит да се изгради нов ред на цялото земно кълбо. Тя се определя още и като хегемония, мондиализъм, неолиберализация и едновременно може да бъде икономическа, политическа, военна, терористична, криминална, културна, езикова и дори глобализация на кича и на другите видове субкултури. Икономически тя се свързва със САЩ – най-мощната държава в света, която налага и правилата ѝ. В планетарен размер глобализацията е една от ключовите думи наред с демокрация, човешки права, свободен пазар, гражданско общество, които се използват като ритуални формули или заклинания за политическа и демократична правомерност или като обвинения към тези, които мислят по друг начин.

В света съществува и мощно антиглобалистско движение, което често напомня за себе си с масови демонстрации в западноевропейските страни. То определя глобализацията като господство на икономическата олигархия, която пряко икономическата технокрация настоява да се установи тоталитаризъм, превръщайки “света в едно голямо село”. Антиглобалистите изтъкват, че нов ред може да се гради или на свободно празно място, или като се унищожи това, което вече съществува. В света няма повече свободно пространство, затова глобализацията се определя като разрушителен процес. Една суперсила господства и диктува интеграцията преди всичко от геополитическите интереси на страните, богати на нефт и други ресурси, за да установява зони и пазарни пространства. Това улеснява и пътя на глобализацията и установяването на монокултурния моноезиковия англосаксонски модел.

Най-сериозната критика срещу глобализацията не е свързана с икономиката, а по-скоро със социалните, етническите и преди всичко с нейните културни аспекти. Големите държави правят опит да наложат на света своите политически и икономически интереси, в които няма място за национално съдържание. Привържениците на тази аргументация твърдят, че изчезването на националните граници и възникването на свят, доминиран от пазарите, ще нанесе удар върху регионалните и националните култури, върху традициите, обичаите и всичко, което определя културната идентичност на всяка страна и регион. В крайна сметка ще бъдат наложени в целия свят културните традиции на свърхдържавата. Макар че глобализацията прокламира, че няма нищо против културната идентичност, икономическата глобализация е мощно оръжие с много средства да се осъществи монокултурният модел в света. Към него спадат гостуванията на попсъстави, филмите със съмнителни художествени стойности, които пропагандират насилие и вулгаризират света. Не трябва обаче да се забравя, че Западът не е загубил своята хуманност, че има и други САЩ – на свободата, демокрацията, които раждат нови идеи за обновяване на света. Ако културната глобализация води до изменение и разрушаване на всякакви национални светини и традиции, тогава всеки, който умее да различи бяло от черно, ще отхвърли тази глобализация, без да загуби способността си да различава свободата и духовните традиции от простотията, ще бъде отворен за света и множествените културни влияния, ще има воля сам да избира и възможност да ги променя, а не да бъде затворник и тяхна жертва.

Глобализацията има противоположни и взаимоизключващи се тълкувания. Според едни тя е голямо дело, а според други лоша и тоталитарна идея. Както при много други неща в света лошото е смесено с доброто. Така е и при глобализацията. Какво може да се противопостави на идеята в цялата планета да владее духът на разбирателство и сътрудничество между държавите, на равноправната размяна на културни и всички други стойности, на взаимното подпомагане. Глобализацията е положително явление, защото не допуска насилие, а иска да се намали разликата между бедността и непотребния разкош, защото подпомага развитието на малките езици и култури и равноправната размяна на ценности без опит за посягане на културните традиции и асимилацията им.

Идеята да се обединяват държавите в Европейски съюз е също глобализация. В нейния европейски модел са утвърдени нови идеи, приоритети и интеграционни процеси, които да утвърждават гражданските общества, стабилността им, взаиморазбирането и размяната на интелектуални знания, да запазват и развиват националните традиции и култури на всички народи, като паметници на общо богатство при изграждането на многоезична и многокултурна Европа.

Един от най-актуалните въпроси, които все по-често се поставят, е за отношението между малките и големите езици в обединена Европа като вид отношения между народите и държавите. Теоретично този проблем се разглежда от младата дисциплина лингвистична екология. Изразите големи и малки езици нямат изцяло терминологичен характер и специално точно определение в речниците. Критериите, според които езиците се определят като малки и големи, са територията, на която се говорят, броят на говорещите и функциите, които езиците имат в международното общуване. Големи са езиците на международната комуникация, които имат функционално разширена употреба между различни народи. Такъв език е бил класическият гръцки език и къснолатинският в Средновековието или старобългарският, който във формата на черковнославянската редакция е бил векове книжовен език на голям дял от славянството и е оказал силно влияние върху младите славянски езици (специално на руския). Днес такъв език спрямо другите езици е английският език. Той се говори от голям брой хора и е официален език в страни с индустриална мощ, в които се твори наука в нови направления, създават се идеи и продукти, които идват и у нас със своите имена. Разширяването и хегемонията на английския език и превръщането му в най-разпространения суперезик е плод на електронната революция, на координираната политика за разширяване на икономическото, политическото и културното взаимодействие между нациите. Ускорената глобализация допринася за експанзията на английския език и превръщането му в необходимия световен език за всяка преуспяваща част от света. В съвременната комуникация той става лингва франка, за да улесни общуването между говорещите различни езици при международни прояви и в ограничените сфери на социалните контакти. В тази му функция той не застрашава съществуването на националните езици, но засенчва често употребата на другите международни езици. Масовото изучаване на английския език в България ѝ помага тя да стане конкурентноспособна и да достигне най-високо международно равнище в епохата на глобализацията.

Малките езици не се използват в международните отношения. Те се говорят от малки народи и нямат функцията на големите световни езици. Такъв е българският език. В езиковата йерархия етнолозите го поставят на 88 място сред езиците в света. От лингвистична гледна точка обаче понятието малък език не се прилага към свойствата и възможностите на този

език. Науката отхвърля идеята за превъзходство на един език над друг, защото науката, литературата и книжнината, които се създават на малките езици, не се намират по количество и качество на периферията на световната култура. Мерило е доколко езикът служи като мост за укрепване приятелството между народите, доколко е пригоден да се преподава на носителите на други езици и култури, доколко преодолява духовното пространство, където няма малки и големи народи. Малките езици предоставят в много по-висока степен възможност за развитие на народите, независимо от това дали те са малки или големи, бедни или богати, слаби или силни. Малките езици очертават в обединена Европа границите на всяка езикова общност, ограничават насилствената им евтаназия, създават респект към различните култури, те подготвят изграждането на бъдещата обединена Европа върху основата на равноправието между отделните култури без оглед на броя на населението и квадратните километри площ върху картата.

Идеята да се обединяват държавите в Европейския съюз е също глобализация. В нейния европейски модел са приети нови идеи, приоритети и интеграционни процеси, които утвърждават гражданските общества, стабилността, взаиморазбирането и размяната на интелектуални знания, защитават развитието на културните традиции на всеки народ. Модерната и демократична организация на Съюза не ограничава суверенитета на държавите. Тя превръща, въпреки огромните финансови, технически и кадрови трудности, езиковото многообразие в европейското културно пространство в средство за съвместно, ефективно и справедливо участие на общностите и техните членове в равноправно общуване, във фактор за уважение и зачитане достойнствата на всички. Разширяваща се Европа ясно декларира запазването на многоезичието като извор и гаранция на духовното ъ богатство, на взаиморазбиране, толерантност и стабилност.

Интегрирането на България в Европейския съюз е естествен процес, тъй като културата ъ е в основата на европейската цивилизация. Без да използваме езиковите атитюди и да създаваме представи за уникалност и изключителност във вековното ни минало и за превъзходство на българския език пред другите, за да възпитаваме любов и уважение към родния език, е достатъчно да помним, "че дълбоко в корените на съвременната евроатлантическа цивилизация стои подвигът на Светите братя, защото те първи въстанаха в тогавашна Европа срещу догмите на триезичието и обявиха правото на всеки народ да има своя писменост и език". Вековното ни минало и богатата ни култура ще останат още дълго време извор на националното ни самочувствие като българи, които могат да се мерят наравно с другите европейски народи.

Глобализацията предизвиква и някои доста видими деструктивни процеси в малките езици, в това число и в българския език, свързани с употребата и съществуването им. Те се предизвикват от демографски фактори и засилената емиграция. Броят на говорещите български език през последните десетилетия например намалява. Повече от милион българи вече живеят и работят в други страни. Статистиките сочат, че всяка година над 40 хил. емигрират, минават границите като номади, за да търсят работа и възможност за професионална изява извън България. Всички те са принудени да усвояват други езици, за да общуват и да се реализират и адаптират към новия свят, в който България продължава да съществува за тях, но не е единствена. Разбира се, емигрантите не забравят родния си език и имат българско съзнание. В чужбина те се оказват точно толкова българи, колкото техните събратя в България. За тях езикът е свързан с националния характер, с корените, с паметта от детството, с наслоенията, които са част от нашата психика и индивидуалност.

Според справката на МВНР днес българският език се изучава под различни форми в 28 държави. Най-разпространените форми за обучение са съботните и неделните училища. В университети в Европа и САЩ българският език се изучава наред с други славянски и балкански езици като пряк наследник на старобългарския език. Закриват се обаче в някои университети лекторатите по български език към катедрите по славистика.

Концепциите на Европейския съюз за равноправие, сътрудничество и културен диалог между народите изискват и друг, нов модел на езиково мислене. Той ще ни наложи да ревизираме досегашното ни отношение към македонския книжовен език и да зачитаме етнокултурното достойнство на гражданите в Република Македония, които се определят като македонци. Официалното становище на българското езикознание сега определя македонския книжовен език като нов политически език, изграден върху основата на български диалекти, но с нова кодификация и нормативна система, който да обслужва административния, политическия и културен живот в републиката и да изпълнява функции на държавен национален език. Отношението към него трябва сега да се пречупи през призмата на бъдещата неизбежна евроатлантическа интеграция на балканските страни и да се мотивира обективно от създаването на македонско национално съзнание. Да се отрича македонският книжовен език днес вече е анахронизъм. Това, с което обаче не можем да се съгласим е, че македонско съзнание и македонски книжовен език не могат да се формират на антибългарска основа и чрез разпалване на етнически и езикови конфликти. В рамките на Европейския съюз ще трябва научно ясно и категорично да се легитимира кое в отношенията ни с Македония е етническо, регионално и кое е национално. Неприемливи за нас са екстремните фалшификации на македонизма на историческото минало и присвояването на диалектите във всички краища на Македония, в това число и в Пиринска Македония, където търсим македонско малцинство, в Гърция и Албания и обявяването им за македонски диалекти на новосъздадения македонски книжовен език. Диалектите в географската област Македония са неделима част от останалите български говори, които вкупом заедно с останалите диалекти дават облика на целокупния български език. Чуждите слависти, които признават македонския книжовен език, решават този според тях деликатен и сложен въпрос с мълчание или терминологически с компромисното определение, че диалектите са българо-македонски. Тревожно намалява и диалектното разнообразие на българския език в Западните покрайнини, предизвикано от засилената миграция там на изконното българско население. Според модерните концепции на някои слависти и балканисти диалектите там се обявяват не за български, а за балкански славянски диалекти, т.е. за ничии.

Като резултат от глобализацията и европейската интеграция се приема от мнозина и изместването на кирилицата от латиницата в надписи на фирми, търговски обекти, реклами, названия на музикални групи и др. Тази практика, станала вече масова и редовна, принуждава да се поставя тревожно въпросът за бъдещето на кирилицата. Дискусиите, в които се включиха и политици, стават и по повод предложението на чужди учени да скъсаме с кирилицата, да я заменим с латиница, за да ускорим интеграцията ни с Европа, тъй като латиницата обикновено се смята за писмо на глобализацията. Споровете се засилиха след скептичното изказване на австрийския славист Отто Кронщайнер, на когото е хрумнала идеята да ни предложи да си сменим кирилската азбука във вестниците и телевизията, защото тя била азбука на духовно нисши роби, символ на православието и боклука, на безкултурието на хора, населяващи тъмния европейски Изток. За да се интегрираме бързо в Европа, според него, трябва и да се откажем от еретичната варварска руска азбука и да прегърнем латиницата, та цяла Европа да ни заобича. Скептични изказвания се правят и от българи у нас. Те също поставят въпроса

какво ще правят българите като малцинство в обединена Европа с кирилицата, с нейните “странни екзотични и неразбрани дрънкулки и букви”. Тези идеи бяха остро критикувани. Приеха се дори наредби, които да ограничават и забраняват използването на латиницата. Те обаче не дадоха никакви практически резултати, защото успоредната употреба на кирилица и латиница е вече факт в документи, формуляри, регистрации и в интернет. България се посещава годишно от над 4 милиона туристи, за които сме принудени да даваме превес, без да се престараваме в своята ревност, на необходимите транскрипции в надписи на публични, културни и географски обекти. Това реално не застрашава кирилицата. Европейският съюз утвърди кирилицата като трета графична система, на която да се пише в него, прецени, че България спаси писмото на славяните, че с приемането ѝ в голямото европейско семейство в него идва и една нова азбука, неотменна част от българската идентичност.

Като резултат от глобализацията се приема и бързото и стихийно навлизане на английски думи и изрази в българския език, което не е учудващо, като се има предвид ролята на САЩ в международните отношения. Прекомерният прилив на английски думи е повод да се разискват оживено и тревожно въпросите за чистотата и националната самобитност на българския език. Привържениците на пуризма защитават богатството и традициите му, ефектно критикуват все повече увеличаващия се брой английски думи в него, призовават да не се отказваме от родния си език и защитават богатите му словообразователни възможности и синонимия. Констатацията за големия брой англицизми на пръв поглед е вярна, но тя може да се оспори и като недостатъчно точна, ако се имат предвид сферите, в които те се използват. Обикновено специалистите не участват в тези спорове или се включват в тях с известна резерва, защото в лингвистиката отдавна и безспорно е доказано, че заемането на лексика е един от най-известните начини за обогатяване на езиците. Специалистите имат задължението да събират фактите и да ги анализират, за да направят конкретни изводи и препоръки. От техния анализ, в случая с англицизмите, се вижда, че те по различен начин се разпределят, употребяват, усвояват и задържат в книжовния български език, който обаче сам определя какво му е нужно в определен период от развитието му.

Употребата на една част от англицизмите, които са в по-голямата си част американизми, е модно явление и само в някои области, силно повлияни от промените, настанали у нас, и особено в музиката, изкуството, киното, модата, шоубизнеса. В тези сфери употребата на английски думи действително е твърде голяма, защото тя се определя от господстващата в момента мода и определен вкус. Затова и така бързо те изчезват, както са се появили. Те се използват лесно за престиж и лични цели и от хора, които търсят претенциозно своето благополучие в подражанието на американската култура и начин на живот или за да демонстрират добро владение на английски език. Понякога те се употребяват в медиите като цитати (например шопингтур, мидълкласа, хай сосайъти) без претенции да се наложат за всеобща употреба и да обогатят езика.

Във всекидневната и делова реч англицизмите обаче имат стабилизирана употреба. С тях се назовават понятия, свързани с научно-техническия прогрес. Това са термини от финансовата сфера, банковото дело, бизнеса и спорта, които се употребяват във всички напреднали страни и се отнасят към т.н. международна лексика. Термините имат широка употреба и голямо предимство и в областта на естествените науки и политиката, тъй като позволяват, въпреки езиковите бариери, специалистите леко да общуват, да се разбират и да установяват контакти така, както например лекарите бързо се разбират с гръцко-латинските термини. В областта на компютърната технология терминологията също е изключително англо-американска.

Опитите да се ограничи употребата на английските термини и да се води борба срещу тях, за да се запази езикът чист, е излишно губене на време. Това разбира се не означава, че трябва да се приемат безкритично всички думи от английския език.

Повдигнатите въпроси за езиковите промени в българския език, които са предмет на обсъждане, засягат и другите езици и се очертават като универсални и глобални езикови тенденции в съвременния свят.

ЛИТЕРАТУРА

- Байрамова 1996: Байрамова, М. Българската азбука и нашата културна традиция. – Българска реч, кн. 2, с. 5-12.
- Балтова 2001: Балтова, Юл. Науката за българския език през XX век. – В: Българският език през XX век. С., с. 14-19.
- Бояджиев 1998: Бояджиев, Т. Българският книжовен език през XX век. – В: Научни трудове на Пловдивския университет. Т. 36, кн. I. Филология, с. 17-24.
- Бояджиев 2002: Бояджиев, Т. За българския език и за езиковата ни култура. – В: Езикът: История и съвременност. Шумен, с. 3-7.
- Влахова 2004: Влахова, Р. Езиците – предизвикателства пред национална идентичност, интеграция и реализация. – В: Езикът – средство за образование, наука и професионална реализация. Департамент по чуждоезиково обучение и комуникация при Медицинския у-т, Варна, с. 11-15.
- Георгиева 2004: Георгиева, Б. Култура на езика. – Българска реч, год. X, кн. 3, с. 11-16.
- Дърева 2005: Дърева, В. “Не бях, бидох и съм вовеки”. – в. 24 часа, 24 май, с. 27.
- Жобов 2005: Жобов, Вл. Интервю с Владимир Жобов. – сп. Разум, кн. I, с. 5-14.
- Йорданова 2000: Йорданова, Л. Езикът на промяната в България (1989 – 1997). – Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен “Доктор на филологическите науки”.
- Пенчева 2004: Пенчева, М. Оставете езика на мира! – в. Дума, 30.03, с. 17.
- Попов 2002: Попов, К. Достойно място на българския език в индоевропейското семейство. – Българска реч, кн. I, с. 5-8.
- Попова 1995: Попова, В. Тъй наречената “американизация” на българския език. – Българска реч, кн. 3, с. 19-21.
- Процесите 1996: Процесите в съвременния български книжовен език. Кръгла маса, гр. Баня. – Българска реч, кн. 3, с. 5-14.
- Радева 2001/2002: Радева, В. Българският език и науката за него. – БЕ, кн. I, с. 41-46.
- Щайнке 2001: Щайнке, Кл. Проблеми на немския и българския език в нова Европа. – В: Българистика 2001, С., БАН, с